

Taalgebruik in overheidsdienst en onderwijs te Leuven 1814-1829 *

Wim MELLAERTS

Bestuur en gerecht

Het Leuvense stadsbestuur en gerecht waren op het einde van het Ancien Régime voor ongeveer 95 % Nederlandstalig. Begin 1795, tussen de verovering en de annexatie van onze gewesten door Frankrijk, zette te Leuven een totale verfransing in. Pas na 1800 kwam er een minimale verademing voor het Nederlands onder de vorm van een tweetalige publikatie van stadsverordeningen. De *maires* d'Onyn de Chastre (vanaf 1808) en Plasschaert maakten hier echter een eind aan.

Na de val van Napoleon werden de Zuidelijke Nederlanden na een korte overgangperiode versmolten met de Verenigde Provinciën. Reeds in 1814 kwam er een reactie van onderuit tegen de revolutionaire verworvenheden, met inbegrip van het exclusief-Franse taalgebruik in het openbaar leven. De petitionarissen, de ambachten van Brussel, Brugge, Gent en Leuven, vertolkten hiermee de gevoelens van het traditionalistische kamp. Willem I gaf toen weliswaar te kennen dat er een vernederlandsingspolitiek op stapel stond, maar zou de toestand laten voortduren tot september 1819 voor de vier Vlaamse provincies en tot oktober 1822 voor Vlaams-Brabant. De Franse taaldekreten werden toen opgeheven en vanaf 1823 zou de nederlandstaligheid er verplicht worden. Van de mogelijkheid om reeds vóór oktober 1822 te vernederlandsen maakte Leuven evenwel geen gebruik.

De interne administratie, van processen-verbaal der zittingen over rekeningen en registers tot de burgerlijke stand, bleef Franstalig. Zelfs het K.B. van 1 oktober 1814 dat het principe „streektaal is voertaal” invoerde voor de akten van de burgerlijke stand, bleef hier dode letter. Op 15 december 1814 stuurde het departementaal bestuur een omzendbrief aan de *maires*, waarin het de *sous-intendant* opdroeg voor de Vlaamse gemeenten van zijn arrondissement aan de stukken enkele Nederlandstalige formulieren toe te voegen; aan het slot van dit schrijven stond de opdracht daarvan gebruik te maken, indien de partijen wensten dat de akten in het Nederlands opgesteld werden. Dit was duidelijk

* Uit onze licentiaatsverhandeling „Leuven Frans: taaltoestanden te Leuven van 1790 tot 1860” (KULeuven, 1988, promotor Prof. Dr. L. Wils).

een overtreding van het K.B. van 1814 dat voor de burgerlijke stand taaldwang oplegde, nl. *de taal te gebruiken welke bij de gemeente in gebruik is*; de provincie maakte er taalvrijheid van. Benutte Leuven deze gelegenheid om in haar Franstalige akten te volharden of had de stad gewoonweg geen Nederlandstalige formulieren ontvangen? Feit is dat de akten in de geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters volledig in het Frans bleven¹.

Was er dan in de correspondentie nergens een spoor van Nederlands te vinden? Verwijzen we naar het getuigenis van de *maire* d'Elderen in september 1815 in een rapport o.a. over de toestand van het Nederlands: „... et il est fréquent de rencontrer dans les pièces qui ont été rédigés en flamand, dans ces derniers tems, ...”². Vermoedelijk had hij het over de enkele brieven en andere stukken van ingezetenen, die recentelijk opnieuw in de volkstaal werden geschreven, maar dan wel in een uiterst slechte stijl. De stadsambtenaren zelf waren nagenoeg onbekend met het ambtelijke of geschreven Nederlands. Zo getuigde de stadssecretaris P. Marcelis in dezelfde periode in een brief aan Den Haag: „,Hebbe het gewaagd (deze notitie) in 't Nederduitsch te schrijven, ofschoon het gebruik dier taal mij teenemaal vreemd zij...”³. Meer in detail geeft het taalgebruik in de correspondentie vóór 1823 het volgende beeld. Het stadsbestuur zelf richtte zich in het algemeen tot de provinciale en centrale overheden en tot de andere gemeentebesturen in het Frans. De enkele uitzonderingen hierop betreffen antwoorden van de stad op Nederlandstalige brieven van Noordnederlanders. In 1815 schreef de *maire* d'Elderen aldus Nederlandstalige brieven aan de plaatselijke commandant van Leuven, aan de *Hollandsche Tooneelisten* en aan Repelaer van Driel, directeur-generaal van het Openbaar Onderwijs. In de latere jaren was daar zelfs geen sprake meer van⁴. En hoe werd het stadsbestuur zelf aangeschreven? Ook particulieren en verenigingen uit Leuven schreven overwegend Franse brieven aan het stadsbestuur. Zo waren bv. de zes sollicitatiebrieven, gericht aan de stad in 1822, alle in het Frans gesteld. Onder de talrijke verenigingen waren er vóór 1823 amper enkele die het Nederlands gebruikten: de *Maetschappij van Calliope*, die bals organiseerde, en de St.-Kwintensgilde, beide in 1821 en met dezelfde secretaris, en daarnaast in 1822 de *Boekdrukkers-Maetschappij van Loven*⁵. Ook de ambtenaren en bedienden van het stadsbestuur schreven aan dit laatste in het Frans,

1. *Bulletin administratif-Bestuursmemoriaal, 1814*; SAL (Stadsarchief Leuven). Cuv. Nr. 10517; SAL. Registres des naissances, des mariages, des décès, 1814-1823.

2. Rapport van A.J. d'Elderen aan de gouverneur van Zuid-Brabant, 26 sept. 1815; SAL. Cuv. Nr. 11287.

3. P. Marcelis aan Repelaer van Driel, hoofd Departement Onderwijs, 27 nov. 1815; geciteerd door A. DE JONGHE. *De taalpolitiek van Koning Willem I in de Zuidelijke Nederlanden (1814-1830)*. St.-Andries bij Brugge, 1967, p. 328, noot 184.

4. SAL. Cuv. Nr. 11210-11212, 11287, 11298.

5. SAL. Cuv. Nr. 11213, 11298, 11299.

met uitzondering van het Vaartpersoneel en de dijkwachters⁶. Andere stads- en gemeentebesturen correspondeerden met Leuven eveneens in het Frans; uitzondering moet wellicht gemaakt worden voor enkele omliggende gemeentebesturen en voor Noordnederlandse stadsbesturen⁷. Een Noordnederlandse functionaris, de plaatselijke commandant van Leuven, schreef zijn brieven en garnizoensorders steeds in het Nederlands⁸.

Hoe schreven de hogere besturen Leuven aan? Het provinciebestuur van Zuid-Brabant zond al zijn stukken uit in het Frans; de bureaus van het provinciebestuur waren immers gevuld met Nederlandsonkundigen⁹. Wel werd het bestuursmemoriaal vanaf 1814 in een tweetalige versie opgestuurd. In de overheidsrespondentie aan onze gewesten kreeg het Nederlands slechts de voorkeur vanaf 1819; een uitzondering hierop vormde Van Maanen, minister van Justitie, van wie we in 1816 reeds een Nederlandstalige brief vonden. Vanwege de ministers van Financiën en Onderwijs ontving Leuven in 1822 eveneens Nederlandstalige brieven¹⁰.

Wat de publikatie van stedelijke en andere verordeningen betreft, kan men evenwel spreken van een cesuur voor de jaren 1814-1817. Toen A.J. d'Elderen op 31 januari 1814 tot nieuwe *maire* benoemd werd, was de eerste politieverordening die hij liet publiceren tweetalig. Een schril contrast met de vorige *maire*, de francofoon Plasschaert. Dit had tot gevolg dat van de gepubliceerde verordeningen van de stad en de hogere overheden, vervat in de *Recueil d'ordonnances de police et autres*, vanaf eind januari tot december 1814 er 24 op de 54 nummers tweetalig waren, m.a.w. ongeveer 45 % tegen 55 % ééntalig-Frans. De twee voorgaande jaren had het eerste percentage amper 5 bedragen. De hernieuwde tweetaligheid kwam voor het grootste deel op rekening van de *stadsverordeningen*. Tijdens de ambtsperiode van d'Elderen (januari 1814-augustus 1817) werd aldus de meerderheid van de stedelijke verordeningen tweetalig gepubliceerd; de uitzonderingen hierop hadden steeds betrekking op feestdagen en militie-aangelegenheden. Met de reorganisatie van de gemeentebesturen op 1 september 1817 kwam daar nagenoeg een einde aan. De meerderheid der stadsverordeningen werd opnieuw ééntalig-Frans. Na 1818 werden de uitzonderingen onder de vorm van tweetalige publikaties zelfs nog geringer in aantal: enkel de kermis- en karnavalaffiche was tweetalig, maar de openbare verkoop van bommen e.d. werd in ééntalig-Nederlandse tekst aangekondigd. Dit bleef zo tot 1823. Voor de jaren 1819-1822 troffen we ook publikaties aan van andere gemeentebesturen: steden als Brussel, Gent, Antwerpen en Maastricht met tweetalige publikaties en een stad als Kortrijk en een

6. SAL. Cuv. Nr. 11360.

7. SAL. Cuv. Nr. 11210-11212, 11360.

8. SAL. Cuv. Nr. 11298, 11299, 11303.

9. SAL. Cuv. Nr. 11210-11213; DE JONGHE, p. 51, 87.

10. SAL. Cuv. Nr. 11210-11213, 11473, 11483.

gemeente als Wilsele met nog exclusief-Franse, zoals Leuven. De schaarse provinciale verordeningen waren in de periode vóór 1823 voor de helft in het Frans en voor de andere helft tweetalig. Van het rijk troffen we enkel publikaties aan voor de jaren 1815-1816, nl. proklamaties van Willem I: ze waren tweetalig¹¹.

Het jaar 1823 vormde voor het Leuvense stadsbestuur de overgang van een nagenoeg exclusieve Franstaligheid naar Nederlandstaligheid. Voor het eerst sedert 1795 kwam onder overheidsdruk de volkstaal opnieuw in gebruik bij het stadsbestuur. Zou het daartoe wel in staat zijn? Het K.B. van 26 oktober 1822 drong er bij de bevoegde ministers nogmaals op aan artikel zeven van het taalbesluit van 1819 omtrent de vereiste kennis van de landstaal onder de ambtenaren te doen naleven. De Coninck vroeg de verschillende gouverneurs om inlichtingen over de taalkennis van de ambtenaren, ressorterend onder zijn ministerie. Antwerpen gaf tien Nederlandsonkundigen op, West-Vlaanderen twee, Limburg één en Zuid-Brabant gaf geen aantal op. Van de ambtenaren, de arrondissementscommissarissen en de burgemeesters wist de gouverneur te zeggen dat ze Nederlandskundig waren; over de leden van de regentieraad en de schepenen van Brussel en Leuven was hij toch niet volledig zeker¹². Om hier en daar een ambtenaar te redden kan de gouverneur eventueel iets verzwegen hebben. De burgemeester, d'Onyn de Chastre, en twee van zijn schepenen, H.J. Hollanders en Demauroy de Merville, waren Leuvenaars; schepen Pouillet was geboren te Mechelen en Terwagne kwam uit Luik. In het schepencollege telde men dus één Waal.

Voor het jaar 1820 zijn we in het bezit van een staat van alle stadsfunctionarissen en -beambten van Leuven. Hieruit blijkt dat de meerderheid van de raadsleden, de secretaris, de ontvanger, de bedienden van de bureaus, de conciërges, de controleurs van de markt e.d. Leuvenaars waren. Onder het personeel van de gemeentebelastingen krijgen we een heel ander beeld: twaalf Leuvenaars, één Gentenaar, vijf Brusselaars, zeven Walen, drie genaturaliseerde Fransen en één Duitser. Onder het kader van de brandweer was er amper één Leuenaar: naast twee Brusselaars, één Waal en één Fransman¹³. Feit is dat deze Walen en Fransen op hun post bleven in tegenstelling tot b.v. een aantal provinciale en stedelijke ambtenaren van Antwerpen, in tegenstelling ook tot een aantal Nederlandsonkundige rechterlijke ambtenaren, zoals de twee Leuvense Waalse magistraten Decocqueau en Corbisier¹⁴.

Uit het onderzoek van februari 1823 omtrent de toepassing van de taalbesluiten bleek Leuven niet bij de overtreders te horen: Op 22 februari antwoordde

11. SAL. Cuv. Nr. 10480, 11479-11481; SAL. Mod. Arch. Politierglementen 1-100.

12. DE JONGHE, p. 90; D'Aerschot aan De Coninck, 3 nov. 1822; geciteerd ibidem, p. 298.

13. SAL. Cuv. Nr. 11212.

14. DE JONGHE, p. 97, 104.

de burgemeester aan de goeverneur dat de regentieraad, alle stadsambtenaren evenals de commissie van Burgerlijke Godshuizen en Weldadigheid zich hielden aan de taalbesluiten; de politiecommissaris verklaarde hetzelfde aangaande de politierechtbank en de rechtbank van eerste aanleg¹⁵. In hoeverre klopte dit met de realiteit? Wat de interne administratie betreft, waren de processen-verbaal van de zittingen van het College van burgemeester en schepenen, van de regentieraad, van de beheerraad van het stadscollege, evenals de registers van de besluiten vanaf 1823 in het Nederlands opgesteld¹⁶. Ook de burgerlijke stand werd nu vernederlandst¹⁷. De militie- en financiële verrichtingen gebeurden vanaf 1823 in het Nederlands¹⁸. Vanaf 1824 werd ook het correspondentieregister in deze taal ingevuld¹⁹. Wat attesten en certificaten, afgeleverd door de politiecommissaris, aangaat, stelt men vast dat deze nog in 1824 het Franstalig voorgedrukte exemplaar gebruikt; dit veranderde ten laatste in 1827²⁰. De begrotingen van de zeven Leuvense kerkfabrieken voor het jaar 1824, opgesteld in 1823, waren in het Nederlands met uitzondering van één. De (niet voorgedrukte) rekeningen van de kerkfabrieken waren reeds tussen 1819 en 1822 vernederlandst²¹. Dat het Frans in de interne administratie toch nog voortleefde, blijkt uit interne dienstnota's, zoals rapporten, instructies aan een bureauchef, ontwerpen van brieven, kleine nota's bij de ontvangst van brieven e.d.; dit laatste tot februari 1824²². Zo schreef schepen Terwagne zijn ontwerp-brieven en zijn rapporten aan het schepencollege in het Frans en verliep de notawisseling tussen hem en de burgemeester eveneens in die taal²³. Inzake de correspondentie van het stadsbestuur na 1823 stelt men eveneens een radicale vernederlandsing vast. De stadsbesturen waren verplicht in hun betrekkingen met de hogere overheden en met particulieren uitsluitend het Nederlands te gebruiken. In de relatie met particulieren moeten ongetwijfeld in de beginjaren enkele uitzonderingen voorgekomen zijn: zo b.v. schreef de stadssecretaris in november 1823 nog een Franse brief aan de deken van Sint-Pieters in antwoord op een Franse brief van deze laatste²⁴. Het merendeel van de verenigingen schakelde in de jaren 1823-1825 in die brieven aan het stadsbestuur over op het Nederlands, terwijl de burgerlijke toneel- en muziekverenigingen grotendeels aan het Frans vasthielden²⁵. Zelfs ambtenaren, zoals de directeur

15. SAL. Cuv. Nr. 11213.

16. SAL. Cuv. Nr. 11134, 11152, 11176, 11181, 11472.

17. SAL. Registres des naissances, des mariages, des décès, 1823-1830.

18. SAL. Cuv. Nr. 11516-11523, 11389-11397, 11407-11415.

19. SAL. Cuv. Nr. 11202-11208.

20. SAL. Cuv. Nr. 11484, 11288.

21. SAL. Cuv. Nr. 11455, 11465.

22. SAL. Cuv. Nr. 11299, Pierre Marcellis werd opnieuw tot stadssecretaris benoemd ter vervanging van Th. Stas (sept. 1817-febr. 1824).

23. SAL. Cuv. Nr. 11299-11301, 11290, 11294, 11263, 11359.

24. SAL. Cuv. Nr. 11299.

25. SAL. Cuv. Nr. 11299-11301.

van de Academie voor Schone Kunsten en die van het stadscollege, correspondeerden nog meermaals in het Frans met het stadsbestuur²⁶. In de relatie met de hogere autoriteiten was alles vernederlandst. Enkel het bestuursmemoriaal ontvingen Leuven en de andere Vlaams-Brabantse gemeenten nog in twee talen zoals voorheen. Op aandringen van de koning schreef de minister van Binnenlandse Zaken persoonlijk op 9 juni 1823 de Zuidbrabantse goeverneur aan om dit te verhelpen²⁷.

De publikatie van stedelijke en andere verordeningen geschiedde vanaf 1823 uitsluitend in het Nederlands. Maar we vonden ook hier voor datzelfde jaar twee overtredingen: op 7 februari 1823 publiceerde de stad haar karnavalaffiche, het reglement voor vastenavond, in beide talen; een gelijkaardig voorval had zich in Antwerpen voorgedaan en de politieambtenaren zouden voortaan daarop toezien; in augustus 1823 verscheen zelfs een ééntalig-Frans programma van het stadscollege van Leuven; de directeur werd door het ministerie persoonlijk aangesproken²⁸.

In hoeverre veranderde het uitzicht van de stad, qua opschriften en straatnaamborden, in vergelijking met de Franse periode? De besluiten van 1 maart 1822 en 9 juni 1829 gaven namen aan verschillende nieuwe straten; in het laatstgenoemde besluit, dat dateerde uit de periode van bestuurlijke Nederlandstaligheid, stond naast de nieuwe (Nederlandse) straatnamen de Franse vertaling tussen haakjes. De tweetalige straatnaamborden, zeker voor de belangrijkste straten, bleven dus in gebruik²⁹. Aangaande de opschriften op openbare gebouwen stuurde de goeverneur op 13 juni 1823 op aandringen van de koning en zijn minister een circulaire aan de gemeentebesturen om Franse of tweetalige opschriften te vervangen door Nederlandstalige. Ook in Leuven moet dit het geval geweest zijn, maar het reglement op de stedelijke belastingen van Leuven van 1818 stelde in artikel vijf expliciet dat de bureaus aan de stadspoorten aangeduid moesten worden met het ééntalig-Franse bord: *Bureau des Taxes-Municipales*. Over andere gevallen zijn we niet ingelicht³⁰.

Een interessante bron betreffende de aanwerving van bedienden en ambtenaren van het stadsbestuur vormt het register van het personeel van de stedelijke belastingen. Hieruit blijkt dat van de sollicitanten tweetaligheid werd vereist: men moest Nederlands en Frans kunnen lezen en schrijven. Zo vinden we b.v. in inlichtingen omtrent een zekere J.F. Zeghers uit Brussel, omstreeks 1828-1829: „...hij is wel in staat eene plaats van ontvanger te vervullen, hij kan de hollandsche en fransche taal wel lezen en schrijven, het gene zeer noodzakelijk voor den dienst onzer Administratie is”. In de dienst der gemeente-

26. SAL. Cuv. Nr. 11299, 11289, 11294.

27. *Bull. admin.-Best. mem.*, 1823; SAL. Cuv. Nr. 11202bis.

28. SAL. Cuv. Nr. 11481.

29. SAL. Cuv. Nr. 11147; SAL. Mod. Arch. Nr. 8990.

30. *Bull. admin.-Best. mem.*, 1823; SAL. Cuv. Nr. 11419.

belastingen bleef na 1823 dus het Frans nog aanwezig; bronnen ontbreken hier. Een andere interessante bron is de petitie van ene Rochus Quintus van Nodebais (1829), van wie men zei: „... die persoon eenen Waal zijnde, kan hij de Nederlandsche taal nog lezen of schrijven; hij belooft dat hij de zelve zal trachten te leeren”. Nederlandsonkundige sollicitanten werden dus niet benoemd, maar anderzijds bleef, ook na 1823, de kennis van het Frans vereist. Maar in hoeverre gold dit ook voor de andere stadsdiensten? ³¹.

Gezien de aard van de weinige overtredingen na 1823, kan men gerust stellen dat de vernederlandsing van het Leuvense stadsbestuur een hoge graad had bereikt. 1823 was ook het jaar van de vernederlandsing van het gerecht, eveneens zonder enige overgangperiode voor Leuven en de rest van Zuid-Brabant. Na het verdwijnen van twee Nederlandsonkundige gerechtsambtenaren, rechter Decocqueau, die op rust werd gesteld, en onderzoeksrechter Corbisier, die naar Bergen werd overgeplaatst, was de weg vrij voor een even verre gaande vernederlandsing van het Leuvense rechtswezen ³². Maar spoedig zou dit alles in het gedrang komen door de aanval op de taalbesluiten door de unie der opposities vanaf eind 1828.

Onderwijs

De onderwijspolitiek van Willem I streefde vele doeleinden na, waaronder ook de vernederlandsing. Het lager onderwijs bevond zich bij het begin van het Verenigd Koninkrijk in een uiterst slechte toestand: weinig scholen, lage graad van scolarisatie, lage onderwijzerswedden, geen onderwijzersopleiding, gebrek aan taalonderwijs e.d. Een getuigenis uit Leuven vanwege de stadssecretaris P. Marcellis: „De Vlaamsche of Nederduitsche taal is verlaten en wordt niet of slegt geleerd, dan de meesters kennen niets daarvan buiten de gemene, grove en gebrekkige taal, die hier te lande gesproken wordt” ³³. De bedoeling van Willem I was de Nederlandse onderwijsvernieuwing uit 1806 nu ook in het Zuiden door te voeren. Dit had in Nederland geleid tot een veralgemeend en verbeterd onderwijs, in die zin dat het voor allen openstond en meer algemeen-vormend was, of het onderricht openbrak naar meer vakken toe. En dit alles in een klassikaal i.p.v. een hoofdelijk onderwijssysteem.

31. SAL. Mod. Arch. Nr. 3590.

32. De Leuvense gerechtelijke archieven zijn in W.O.I. bij een brand verloren gegaan; enige gegevens over de prokureur des konings (parket) en de onderzoeksrechter (raadkamer) zijn te vinden in de strafdossiers voor het Brabantse Hof van Assisen. Cfr. H. VAN GOETHEM. *De taaltoestanden in het Vlaams-Belgisch gerecht 1795-1935*. Onuitgeg. dissertatie U.I. Antwerpen, 1987, dl. 1, p. 171-173; H.T. COLENBRANDER. *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795-1840*. Dl. 8/2, 's-Gravenhage, 1915, p. 596-600.

33. P. Marcellis aan Repelaer van Driel, 27 nov. 1815; geciteerd door DE JONGHE, p. 142.

Deze onderwijsvernieuwing bracht een vergelijkend examen met zich mee voor een onderwijzersambt met rijkswedde, terwijl de nieuwe leerkrachten van niet-officiële en niet-gesubsidieerde scholen een vergunning moesten krijgen en een bekwaamheidsexamen moesten afleggen. Alle lagere scholen vielen onder het toezicht van een provinciale Commissie. De regering concentreerde zich vooral op het officieel onderwijs; het vrij onderwijs werd tegengewerkt. De gemeentebesturen werden in die optiek aangezet tot eigen initiatieven. Soms nam de overheid zelf zo'n initiatief: zo b.v. de rijkslagere scholen. Het waren model-scholen, gericht op de kinderen van Noordnederlandse militairen en van lokale gegoede families, met Noordnederlandse, meestal katholieke onderwijzers; hun assistenten, die mettertijd aangeworven werden, waren Zuidnederlanders³⁴. Wat het lager onderwijs te Leuven betreft, willen we een onderscheid maken tussen de openbare en de vrije instellingen. In 1815 telde Leuven twaalf vrije lagere scholen; in 1818 was hun aantal gestegen tot 16, waaronder twaalf jongens- en vier meisjesscholen; in 1823 een toename tot 26, in 1827 was het aantal gestabiliseerd op 21, waarvan twaalf jongensscholen (zeven pensionaten en vijf privé-scholen) en negen meisjesscholen (drie pensionaten en zes privé-scholen). Voor het leerlingenaantal van deze vrije lagere scholen beschikken we enkel over het cijfer van 1818: 711 leerlingen, waarvan 187 meisjes. De stijging van het aantal vrije scholen laat vermoeden dat het leerlingenaantal wellicht evenredig steeg. Hoe was het nu gesteld met het taalonderricht in deze vrije instellingen? Vanuit het oogpunt van de regering was er voor het Frans als tweede taal in het lager onderwijs in de Vlaamse gewesten geen plaats, noch als vak, noch als voertaal. Dit gold uiteraard rechtstreeks voor de officiële scholen, zoals de rijkslagere scholen. Onrechtstreeks gold dit ook voor de vrije lagere scholen, daar in het bekwaamheidsexamen voor kandidaat-onderwijzers van de vierde tot de tweede rang de kennis van een tweede taal, in de praktijk het Frans, niet vereist werd. In de Vlaamse gewesten behaalde niemand de eerste rang, waarvoor een tweede taal vereist was. Onder de oudere, gevestigde leerkrachten, die niet aan het examen onderworpen waren, waren er misschien wel die aan deze vereiste voldeden. De resolutie van minister Falck van 18 april 1823, die op basis van de taalbesluiten van 1819 en 1822 stelde dat het lager onderwijs in het Nederlands moest gebeuren, sloot dan ook bijna volledig aan bij het bestaande gebruik.

Hoe moeten we vanuit deze wetenschap nu de bronnen interpreteren? In 1815 verklaarde de *maire* dat bijna alle onderwijzers van de vrije lagere scholen zowel Frans als Nederlands onderwezen. Het onderwijs beperkte zich evenwel vooral tot lezen, schrijven en rekenen; het taalonderricht was uiterst gebrekkig en kwam neer op het aanleren van de allereerste principes. Hetzelfde vindt men

34. M. DE VROEDE. *Onderwijs en opvoeding in de Zuidelijke Nederlanden 1815-ca. 1840*, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, 11 (1983) 133-136; DE JONGHE, p. 141-147.

terug in het verslag van 1818: elf jongens- en twee meisjesscholen verklaarden beide talen, sommige zelfs enkel het Frans, te onderwijzen. Onder dit aantal waren er twee scholen die door Walen en twee die door Fransen geleid werden. Dat zij ook het Frans onderwezen lijkt waarschijnlijk; zij vertegenwoordigden zowat één vierde van het leerlingenaantal. In de andere scholen was het onder-richt van het Frans waarschijnlijk vrij gebrekkig. Bijzondere aandacht verdient het meisjespensionaat van Paridaens, een religieuze uit Bergen, die van begin 1800 af vrome vrouwen had weten te verenigen rond haar *maison d'éducation pour jeunes filles*, zoals het in 1820 heette; haar congregatie, *Les Filles de Marie*, zou in 1834 kerkrechtelijk erkend worden. In 1818 kwam het Nederlands op het programma van deze instelling niet eens voor; na deze datum werd het wel ingevoerd³⁵. Even belangrijk, aan de kant van het jongensonderwijs, was het pensionaat van G.J. Ansiau; deze was afkomstig van Baisieux in Henegouwen, moest eerst zelf Nederlands leren en gaf nadien les, van 1793 tot 1836. Volgens Van Even doorliepen alle burgerkinderen zijn gesticht. Op zijn programma kwamen Nederlands en Frans voor. In 1823 werden de kandidaat-onderwijzers van Leuven aan het bekwaamheidsexamen onderworpen: van de 24 kandidaten ontvingen bijna allen de vierde rang, enkelen de derde rang, niemand haalde de tweede of eerste rang. Niemand bleek dus over een voldoende algemene kennis te beschikken. Onder degenen die niet geslaagd waren voor de eerste rang, waren er misschien wel leerkrachten die eventueel wel een voldoende kennis van het Frans bezaten, maar voor de andere vakken minder scoorden. Zulks is niet na te gaan. Uit een onderwijsverslag van 1826 staan de vrije scholen te Leuven alle gerangschikt onder Franse dagscholen, waar naast Nederlands ook Frans onderwezen werd. Dit gebeurde dus in grote mate door leerkrachten die geen hoog niveau hadden³⁶.

Leuven beschikte ook nog over armen- en wezenonderwijs, dat georganiseerd werd door het Bureau van Weldadigheid en de Burgerlijke Godshuizen en opgericht was in 1819. In totaal 180 leerlingen volgden er les, een maximumaantal dat bij reglement was vastgelegd. In dit reglement was er geen sprake van onderwijs van het Frans; taalonderricht was hier bijkomstig. Hetzelfde geldt wellicht ook voor het in omvang onbeduidende wezenonderwijs³⁷.

De rijkslagere school van Leuven was één van de 15 in de Zuidelijke Nederlan-

35. Cfr. *Cicercule Paridaens, Mère Marie-Thérèse, Fondatrice de la Congrégation des Filles de Marie à Louvain*. Leuven, 1903, p. 309-335.

36. DE JONGHE, p. 147-148, 153; J. GABRIELS. *Geschiedenis van het lager onderwijs en het analfabetisme te Leuven, 1780-1850*. Onuitgeg. lic. verhand. Mod. Gesch. KULeuven, 1966, p. 157-161; E. VAN EVEN. *Louvain dans le passé et le présent*. Leuven, 1895, p. 618, 631-632; H. CAMERLYNKX. *Bijdrage tot een studie van de demografische en sociaal-ekonomische structuur van Leuven tijdens het Hollands Bewind*. Onuitgeg. lic. verh. Mod. Gesch. KULeuven, 1960, p. 106; SAL. Cuv. Nr. 11287, 11288, 11291.

37. GABRIELS, p. 168-172; SAL. Cuv. Nr. 11287 (reglement van de armenscholen, 1820).

den. Ze werd bij K.B. van 29 juni 1820 opgericht. Op 1 mei 1823 werd de school geopend, maar door het overlijden van de onderwijzer viel alles stil. Bij Ministerieel Besluit van 16 maart 1824 werd Gerard Ensink uit Roermond als zijn opvolger benoemd. Het leerlingenaantal zou van dan af vrij snel stijgen: van 14 in 1824, over 36 in 1825 tot 75 in 1826, waarna Ensink voor 1827 op 100 leerlingen hoopte. In dat jaar ontwikkelden de rijkslagere scholen zich tot een soort van normaalscholen. Inzake taalonderricht hadden de rijkslagere scholen tot doel: „het aanleren en verspreiden der Nederlandsche taal en wel der gezuiverde Nederlandsche taal”. Voor het Frans als vak was er geen plaats, tenminste niet in de rijksscholen van de Vlaamse steden. Als voertaal kon het Frans uitgebannen worden, als vak was dat echter zeer moeilijk, zoals blijkt uit zijn geleidelijk herinvoering in verschillende rijkslagere scholen: na de grote Vlaamse steden volgde Leuven in 1827. In juni 1826 had de beheerraad van de school het bericht ontvangen dat het merendeel der ouders vurig wenste dat een leermeester voor de Franse taal zou worden toegevoegd. Bij K.B. van 6 maart 1827 werd J.J. Vander Biest tot ondermeester en leermeester voor het Frans benoemd. Het belang van de rijkslagere school is groot en verscheiden. Nederlands onderwijs werd verstrekt aan de leerlingen, leraars werden opgeleid in normaalleergangen en de hoofdonderwijzer kon eventueel buiten de lesuren Nederlands onderrichten als huismeester³⁸.

Globaal gezien werd er in de Hollandse periode vooruitgang geboekt in het lager onderwijs, al bleef het leerlingenaantal ten achter. De stijging van de alfabetisering was evenwel een verworvenheid³⁹.

De athenea en colleges bleven na het Franse bewind tot 1817 zonder enige reglementering. Bij K.B. van 19 februari 1817 werd een vrij algemeen organiek reglement vastgelegd: in het programma bleven Latijn en Grieks dominant boven Frans, *Hollandsch of Vlaamsch*, geschiedenis, aardrijkskunde, mythologie en wiskunde (art. 1); de cyclus duurde zes jaar met eventueel een voorbereidend jaar (art. 4). Het reglement op de inrichting van het onderwijs in de athenea en colleges in de Zuidelijke Provincies (d.d. 5 april 1817) hield o.a. bijkomende konkrete bepalingen in: tijdens elke schooldag werden zes lesuren gegeven, waarvan één uur voorbehouden aan de levende talen (art. 4); de streektaal werd aanbevolen als onderwijstaal (art. 11)⁴⁰.

In welke mate telde het Nederlands vóór 1823 mee als vak en/of als voertaal, in het bijzonder in het stadscollege van Leuven? Voor 1817 werd enkel in het college van Gent Nederlands onderwezen: na het organiek reglement van dat jaar werd in bijna alle Vlaamse athenea en colleges een aparte leraar belast met

38. DE JONGHE, p. 149-151; SAL. Cuv. Nr. 11476, 11477, 11288, 11289, 11292-11294.

39. DE VROEDE, p. 136-137; GABRIELS, p. 173.

40. DE JONGHE, p. 176-178; DE VROEDE, p. 132-133. Behoudens andere verwijzingen baseren we ons voor het volgende op DE JONGHE, p. 179-191.

het onderwijs van het Nederlands. In het Leuvense stadsschoolcollege werd de *langue flamande* op de prijsuitdeling van 1815 vermeld, maar blijkens een verklaring uit 1820 werd Vlaams of Hollands vóór dat schooljaar er niet onderwezen. Slechts in de loop van het schooljaar 1819-1820 werd een afzonderlijke leraar belast met dat vak. Daarnaast diende deze ook nog wiskunde te geven. Dit betekende dat het vak Frans, dat in het zesde, vijfde en vierde jaar werd gegeven, enige plaats moest afstaan aan het Nederlands, daar aan de levende talen één uur per dag werd voorbehouden. Wat ze dus onder elkaar moesten verdelven. Hoeveel uur het vak Nederlands aldus per week voor zich kon opeisen, is niet bekend⁴¹.

Het Frans was de voertaal in de meeste Vlaamse athenea en colleges. Ook aan het Leuvense college was de voertaal volledig Frans. Reeds vanaf zijn oprichting in 1804 was dit het geval. Waren zowel leraars als leerlingen wel in staat Nederlandstalig onderwijs te geven, respectievelijk te volgen? In 1822-23 zou deze vraag van overheidswege expliciet gesteld worden. Welnu, in dat jaar bleken alle leraars, uitgezonderd twee, daartoe in staat. Maar hoe was het onderwijzerskorps voordien samengesteld? Na het Franse Bewind telde men drie Waalse, twee Vlaamse leraren en één Brusselse regent; anno 1820 waren dat drie Vlamingen, twee Walen en één Brusselaar. Interessant in dit opzicht was de benoemingspolitiek van de overheid: kandidaat-regenten werden immers door de minister benoemd op voordracht van de beheerraad van het college. Zo kwam eind 1820 de plaats van het derde jaar open. Twee kandidaten, Libert en Persy, boden zich aan, beiden waren even bekwaam, het enige verschil was dat „Le sieur Libert, né dans une commune Walonne (sic) est présumé savoir mieux le français, tandis que le sieur Persy né dans une commune flamande est censé mieux connaître la langue flamande, puisque l'un et l'autre se sont trouvés dans le cas de devoir apprendre ces idiomes respectifs, qui ne sont point leur langue maternelle”. De minister koos Persy; hij verkoos een Nederlandstalige boven een Nederlandsonkundige. Eigenaardig was evenwel dat bij het openvallen van de plaats van het vijfde jaar, niet veel later, hogergenoemde Libert toch benoemd werd; in 1822-23 zou deze nog ter sprake komen omwille van zijn gebrek aan kennis van het Nederlands⁴².

In november 1820 kondigde minister Falck aan dat vanaf 1 januari 1823 het middelbaar onderwijs, zoals het bestuur en het gerecht, Nederlandstalig moest zijn; voor de Zuidbrabantse colleges gebeurde dit op 22 november 1822. Hij legde hun volgende vragenlijst voor: welke vakken worden nu reeds in het Nederlands onderwezen? Zijn alle regenten in staat in die taal te onderwijzen?

41. SAL. Cuv. Nr. 11475, 11287.

42. SAL. Cuv. Nr. 11287; Etat nominatif de tous les fonctionnaires et employés..., okt. 1820; SAL. Cuv. Nr. 11212; Beheerraad van het college aan de minister van Onderwijs, 2 dec. 1820; SAL. Cuv. Nr. 11475.

Hoeveel Waalse leerlingen zijn er die Nederlandstalig onderwijs niet kunnen verstaan? Principaal Maes (1821-1830) antwoordde op de eerste vraag negatief, op de tweede positief met uitzondering van de regent van de retorika, de Luikerwaal Bodeus, „die wijzig deze taal verstaat, maar ook de zelve niet of wijzig nodig heeft te weten, mits het onderwijs in zijne les in het latijn gegeven wordt”; op de laatste vraag antwoordde hij dat er 25 Waalse leerlingen waren die geen Nederlands verstonden en dat er ook velen beter Frans kenden dan Nederlands en dus moeilijk Nederlandstalig onderwijs zouden kunnen volgen. Onder de leerlingen waren er dus niet alleen Walen, ongeveer één zesde, maar ook verfranste en/of Vlaamse leerlingen die een gebrekkig moedertaalonderricht genoten hadden⁴³.

Ondertussen had Falck op 24 december 1822 naar de colleges en athenea in de rest van het Vlaamse land een circulaire gestuurd, waarin hij op advies van inspecteur Wijnbeek een trapsgewijze vernederlandsing van het middelbaar onderwijs verordende vanaf het schooljaar 1823-24. Bijkomende bepalingen waren dat het middelbaar onderwijs slechts kon aangevat worden op voorwaarde van een voldoende kennis van het Nederlands en dat Franse handboeken ten laatste bij het begin van het nieuwe schooljaar moesten vervangen worden door Nederlandse. Dit alles werd op de colleges van Leuven, Diest en Tienen toegepast door een resolutie van 27 mei 1823. Vermelde circulaire werd bovendien bekrachtigd door het K.B. van 18 juni 1823, waardoor een toelatingsexamen i.v.m. de Nederlandse taalkennis werd ingevoerd en kandidaat-onderwijzers voortaan goed Nederlands moesten kennen.

Op 15 juli 1823 bracht Wijnbeek voor het eerst verslag uit aan de minister over de Zuidbrabantse colleges. In de Leuvense instelling waren alle regenten Vlamingen, uitgezonderd Bodeus van de retorika en Libert van het vijfde jaar — voor een goed begrip: het zesde en vijfde jaar waren eigenlijk het eerste en tweede jaar. De eerste kon aanblijven, omdat hij toch in het Latijn onderwees, de tweede, de meest verdienstelijke, was „jong en volijverig in het aanleeren der Hollandsche taal” en hoopte als leraar van het vijfde jaar het volgende schooljaar in het Nederlands te onderwijzen, overeenkomstig de trapsgewijze vernederlandsing. Wat de invoering van het Nederlands in het zesde jaar betreft, signaleerde de inspecteur het probleem dat er onder de leerlingen enkele Walen waren alsmede enkele Vlaamse leerlingen zonder kennis of met een gebrekkige kennis van het Nederlands. Daarom adviseerde hij de minister een voorbereidend jaar, een *elementaire Nederduytsche klasse*, in te richten onder leiding van een aparte leraar om Nederlands aan te leren aan de niet-geslaagden in een taalexamen. Daartegenover stelde de beheerraad bij monde van haar voorzitter, burgemeester d’Onyn de Chastre, dat de stadskas haar uit-

43. Principaal Maes aan de beheerraad van het college, 10 dec. 1822; SAL. Cuv. Nr. 11473.

gaven voor het college niet verder kon opdrijven⁴⁴. Na ontvangst van het verslag schreef Falck aan het college (d.d. 24 juli 1823) dat er reeds veel positiefs gebeurd was, maar dat het onderwijs van het Nederlands verwaarloosd werd door de leraar die naast Nederlands ook nog wiskunde onderwees. Hieraan moest volgens de minister een einde komen. Zo kon hij helemaal niet akkoord gaan met het voorstel, dat de beheerraad aan Wijnbeek gedaan had, om het vak Nederlands te beperken tot het eerste uur van de ochtend. Ten eerste zou dit strikt onvoldoende zijn voor enkele leerlingen en ten tweede was het in strijd met het K.B. van 18 juni 1823, dat bepaalde dat er moest een voldoende kennis van het Nederlands verworven worden om tot het zesde jaar te worden toegelaten. Falck droeg het college dus op een voorbereidende klas en een taal-examencommissie in te richten⁴⁵. Twee latere brieven van de minister aan het college omtrent de uitvoering van deze opdracht bleven onbeantwoord.

De onwil of nalatigheid van het Leuvense college werd nogmaals duidelijk in september-oktober 1823. De minister had ontdekt dat het programma van het schooljaar 1823-24, zoals de voorgaande jaren, nog steeds volledig in het Frans gesteld was en dat de lijst van schoolboeken, w.o. ook overigens Franstalige, niet aan zijn goedkeuring was onderworpen. Het meest verbijsterende in het antwoord van de principaal (d.d. 4 okt. 1823) was, dat hij meende op zijn audiëntie bij de minister op 26 september begrepen te hebben dat gedurende het schooljaar 1823-24 het zesde jaar nog in het Frans zou kunnen onderwezen worden, zoals dat het geval was in het Brusselse atheneum. Hij deed de minister dan ook een verzoek in deze zin, met de dreiging dat twee derde van de leerlingen van het zesde jaar weggestuurd zouden moeten worden, indien dit niet gebeurde. Op 10 oktober 1823 diende Falck hem resoluut van antwoord. Volgens de minister was het onbegrijpelijk dat de principaal onbekend was met de verplichte vernederlandsing vanaf dit schooljaar; hij verklaarde dat het atheneum van Brussel van een uitzonderingsmaatregel genoot, zonder dat dat enig gevolg had voor de andere colleges. Over de leerlingen van het zesde jaar verduidelijkte Falck dat het juist die leerlingen waren die in de voorbereidende klas moesten zitten; deze zou anders geen leerlingen hebben; aldus was de vrees voor verlies van leerlingen ongegrond. Bij deze werd het verzoek van de principaal dus kordaat afgewezen⁴⁶.

Hoe ging het verder in de praktijk? We beginnen met het voorbereidend jaar. Tot regent werd op 25 september 1823 provisioneel de Leuenaar A. Deneef benoemd door de minister; de definitieve benoeming volgde op 15 maart 1825. In oktober 1823 werd dus met de *elementaire Nederduytsche klasse* gestart.

44. Rapport van Wijnbeek aan Falck, 15 juli 1823; geciteerd in COLENBRANDER, dl. 8/3, p. 261-262.

45. Missive van Falck aan de beheerraad van het kollege, 24 juli 1823; SAL. Cuv. Nr. 11473.

46. Missive van Falck aan de beheerraad van het kollege, 10 okt. 1823; SAL. Cuv. Nr. 11473; F. BLAUWKUIP. *De taalbesluiten van koning Willem I*. Amsterdam, 1920, p. 216-218.

Volgens het eerste jaarverslag telde ze aanvankelijk slechts vijf leerlingen en nam het aantal toe tot 22, d.i. ongeveer één achtste van het totale leerlingenaantal en 37 % van het leerlingenaantal van het voorbereidende en het zesde jaar samen. Dit betekende dat 37 % van allen die in dat schooljaar hun studie aan het kollege aanvatten, een onvoldoende kennis van het Nederlands hadden. Dit percentage zou nog stijgen en zich stabiliseren rond de 50 %. Het jaarverslag van 1824-25 vonden we niet; in dat van 1825-26 verklaarde Deneef de leerwijze van P.J. Prinsen om het Nederlands aan te leren goed bevonden te hebben, maar „daar nu omtrent de helft mijner leerlingen Walen en franschen zijn, heb ik mij genoodzaakt gevonden bijna alle mijne uitleggingen over de Nederduitsche taal in het fransch te geven, hetgene tot gevolg heeft gehad dat zij allen, beter de taal dan der zelve uitspraak kennen”. In het voorbereidend jaar zaten dus ongeveer voor de helft Walen en Fransen; de andere helft waren Vlamingen met een onvoldoende kennis van het Nederlands. Ook in het schooljaar 1826-27 moest Deneef het Nederlands blijven onderwijzen door middel van het Frans, althans in het begin van het schooljaar. Naarmate de jaren verliepen, schijnt de beheerraad van het kollege zich meer en meer ervoor ingezet te hebben om het voorbereidende jaar af te schaffen. In mei 1828 achtte hij de voorbereidende klas zonder enig nut en overbodig, daar in een groot aantal nieuw opgerichte scholen in de nabijgelegen steden en gemeenten nu het Nederlands onderwezen werd. De beheerraad stelde het schooljaar 1829-30 voorop als einddatum, maar in opdracht van de administrateur voor het Onderwijs werd voor het schooljaar 1830-31 geopteerd.

De progressieve vernederlandsing van het onderwijs hield in dat trapsgewijs, jaar per jaar, het onderwijs vernederlandst zou worden. Een proces dat in het schooljaar 1828-29 voltooid werd. Dat zulks tot misstanden kon leiden was te verwachten. In het jaarverslag van 1825-26 merkte de leraar van het derde jaar op, dat vele leerlingen die overkwamen van het vierde jaar, waar de vernederlandsing in 1825-26 werd doorgevoerd, in feite niet geschikt waren voor het derde jaar, m.a.w. eigenlijk hadden moeten overzitten. Dit laatste was echter niet mogelijk, omdat ze dan in het Nederlands zouden moeten onderwezen worden, terwijl zij volledig Franstalig onderricht hadden genoten. In de retorika bleef het Latijn de voertaal.

Wat ons interesseert inzake de leerlingen en hun aantal, is o.a. de vaststelling dat het voorbereidend jaar zeker niet overbodig was. Het aantal leerlingen met een gebrekkige kennis van het Nederlands bleef ongeveer stabiel gedurende al deze jaren. Op basis van het programma van de publieke schooloefeningen en van de uitdeling der prijzen (1825-26 en 1826-27) kunnen we ons bovendien afvragen: hoe succesvol was het voorbereidende jaar, m.a.w. hoeveel leerlingen gingen er over van de zevende naar de zesde klas? Toegepast op de hogervermelde schooljaren, stelt men vast dat 14 van de 26 leerlingen in het zesde jaar terecht kwamen, m.a.w. een slaagpercentage van 54 % — we houden hier uiteraard geen rekening met de leerlingen, die om andere redenen dan slechte

resultaten niet naar het zesde jaar overgingen, zodat een slaagpercentage van 60 à 70 % realistischer is. Interessant is eveneens de herkomst van de leerlingen en impliciet de aantrekkingskracht van het stadscollege, dat zoals de andere colleges in feite op de universitaire studies voorbereidde en aan dit doel volledig beantwoordde, daar het in een universiteitsstad was gelegen. In 1825-26 telde men naast het overgrote aantal Vlamingen, dat voornamelijk uit Leuvenaars bestond, 19 Walen, zes Brusselaars, één Luxemburger, één Fransman en één Nederlander; een overwicht van 80 % Vlamingen. In 1826-27 telde men 17 Walen en vier Brusselaars naast de dominante groep Vlaamse leerlingen die nu 84 % vertegenwoordigde. Vermoedelijk is het aantal Waalse leerlingen in deze periode van vernederlandsing gedaald; zulks zou o.a. blijken tijdens de discussie rond de herwaardering van het vak Frans. In de beginjaren van de vernederlandsing was het aantal Nederlandsonkundigen in de hogere klassen waarschijnlijk hoger dan nadien. De vernederlandsing van het onderwijs leidde o.i. vermoedelijk ook tot een meer „Vlaamse” schoolpopulatie.

Nog een woord over het regentenkorps van het stadscollege. Het K.B. van 18 juni 1823 verlangde o.a. dat kandidaat-onderwijzers goed Nederlands kenden. Werd dit wel strikt toegepast? We halen hier alleen maar het voorbeeld aan van L. Wezel, die uit drie kandidaten in december 1824 benoemd werd tot regent in de wiskunde. Op zijn gedrag, opvoeding en denkwijze was niets aan te merken en hij was „alhoewel in het Walsch Brabant geboren, tamelijk wel onderrigt in de nederlandsche taal”. Het vermelde besluit werd blijkbaar niet zo strikt gevolgd.

Als laatste aspect in de rij bespreken we hier het taalonderricht zelf. Terwijl het vak Nederlands hernieuwde belangstelling genoot, werd het vak Frans verwaarloosd. Met de jaren groeide evenwel de behoefte aan een vak Frans, juist omdat deze taal niet de voertaal was. In zijn verslag over het schooljaar 1827-28 schrijft principaal Maes: „In ons Kollegie word geen Fransche taal meer geleerd, daar word geen fransch meer gesproken als onder de kost-leerlingen naar geliefte. Hier door hebben alreeds eenige leerlingen het Kollegie verlaten, andere die hier zoude gekomen hebben, zijn door deze oorzaak elders hun studie gaan doen. Ook, wanneer de jonkheid in hun studie-jaren de fransche taal niet leert, wanneer zullen ze die schone taal nog kunnen leeren? Het was dan te wensen dat onze Regenten de schooloefeningen, gelijk voormaals, konde voorstellen in beide de talen, in het fransch en in het Nederduitsch: of wel nu in het fransch, nu in het Nederduitsch; alzoo zouden de studenten het Latijn, het Grieksch en andere Wetenschappen leerende te samen leeren het Nederduitsch en het fransch. Of te minste dat er een leerstoel wierd opgerecht voor de fransche taal, gelijk in der daad in de Walsche provincien, alwaar de studie geschied door het fransch, een besondere leerstoel is voor het Hollandsch of Nederduitsch”.

In overeenstemming hiermee besloot de beheerraad op 30 september 1828, dat vanaf het volgende schooljaar het Frans zou onderwezen worden, en wel door middel van het Nederlands; in de considerans stelde men dat het vak sedert begin 1824 verwaarloosd werd. In een missive van 27 oktober 1828 vroeg de administrateur voor het Onderwijs, door wie het Frans zou onderwezen worden en of het niet gepaster zou zijn dat vak door middel van het Frans te onderwijzen, zoals het vak Nederlands door middel van het Nederlands werd onderwezen. Was dit niet een toegeving van overheidswege, die men als precedent kon beschouwen? Op advies van de principaal en van de regenten werd in maart 1829 beslist, om het Frans in de lagere klassen door middel van het Nederlands te onderwijzen, aangezien een groot deel van de nieuwelingen, inzonderheid die uit de omliggende gemeenten, weinig of niet in het Frans waren onderwezen; in de hogere klassen werd het Frans gedoceerd langs de vertaling van het Nederlands in het Frans, vice versa en tenslotte van het Latijn in het Frans. Het vak Frans maakte dus voortaan deel uit van het lessenpakket van elke klas. Bovendien verzorgde de regent van de voorbereidende klas vanaf datzelfde schooljaar een buitenschoolse Franse les: tweemaal per week, kosteloos en gericht zowel op zijn eigen leerlingen als op andere scholieren. Telkens had hij circa 50 toehoorders⁴⁷.

De enige instelling van middelbaar onderwijs te Leuven, het stadscollege, werd dus met de jaren volledig Nederlandstalig. Dit betekende dat opnieuw jongeren in het Nederlands werden opgeleid en niet in het Frans, dat onder de burgerkinderen, de latere leidende stand, een generatie in het Nederlands werd onderwezen en die taal als cultuurdraagster naar waarde kon schatten.

Op universitair niveau zwaaide het Latijn de scepter. Dat was een terugkeer naar de toestand van het Ancien Régime. De Leuvense universiteit werd in 1817, voor de eerste maal in twintig jaar, heropend als rijksuniversiteit naast Gent en Luik. Aan de levende talen werd enige plaats ingeruimd door de invoering van een leerstoel in de Nederlandse Letterkunde en door het verlenen van vrijstellingen van het Latijn als voertaal. In Leuven doceerden twee professoren in het Frans. Tot hoogleraar in de Nederlandse taal- en letterkunde werd de katholieke Fries Ten Broeke Hoekstra benoemd. De studenten bezorgden hem evenwel zoveel last, dat hij in 1821 ontslag moest nemen. Tot 1830 werd de leerstoel dan bezet door G.J. Meyer, voordien leraar aan het Brusselse atheneum. Vanaf eind 1826 werd deze bijgestaan door L.G. Visscher uit Breda, die aan het pas opgerichte Filosofisch Kollege Nederlands doceerde. Visscher was ook actief als publicist. Meyer en Visscher hebben wel minder invloed uitgeoefend dan hun Gentse en Luikse collega's, maar desondanks werden C.P. Serrure, student van 1826 tot 1832, en P. Van Duyse door hen beïnvloed.

⁴⁷. Voor de zes laatste alinea's cfr. SAL. Cuv. Nr. 11472-11475, 11297; SAL. Mod. Arch. Nr. 7716 (rapport aan goeverneur, 1833).

Deze laatste twee zouden na 1830 een rol spelen in de Vlaamse Beweging⁴⁸.

Besluit

Willem I kon voor zijn taalpolitiek niet steunen op een (spontane) beweging van onderuit. Voor de katholieken werd het Nederlands meer en meer de taal van een regime dat een godsdienst- en onderwijspolitiek voerde die tegen hun overtuiging inging. De liberalen hadden reeds sinds de inlijving bij Frankrijk in 1795 een modern-nationale invulling van hun ideeën, in de zin van het verdedigen van de volkstaal laten varen.

De vorst kon enkel rekenen op het ambtenarenapparaat vanuit diens Napoleontische plichtgetrouwheid. D'Onyn de Chastre (1817-1830) en het hoofdzakelijk liberale stadsbestuur bestuurden de stad zoals vóór 1814: in het Frans. De kleine opening naar het Nederlands onder de *maire* d'Elderen (1814-1817) werd zelfs terug afgesloten. In 1823, en niet eerder, werd het stadsbestuur van bovenuit vernederlandst. Betekenisvol was wel de sluimerende aanwezigheid van het Frans. Zo ook de onwil of nalatigheid i.v.m. de vernederlandsing in het stadscollege. Het Leuvense gerecht werd ook in 1823 vernederlandst. In het lager onderwijs werd de basis gelegd van een verbeterde en veralgemeende kennis van het Nederlands, terwijl in het middelbaar onderwijs vanaf oktober 1823 een generatie in die taal werd opgevoed. Maar was het Nederlands wel diep genoeg doorgedrongen? Tegenover een traditie van Franstalig bestuur, gerecht en voortgezet onderwijs stond in Leuven amper zeven jaar Nederlandstaligheid.

Eburonenlaan 30
3030 Heverlee

48. DE JONGHE, p. 209-222; M. SABBE. *Uit den Taalstrijd in Zuid-Nederland tusschen 1815-1830*. Antwerpen, 1939, p. 1-23 (over Visscher).